

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ :

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ—ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1933

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ» ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 46^Α
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Χ.Δ.ΤΗΣ Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Ο ΓΕΛΩΣ

ΠΗΓΑΙ, ΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡ

“Εν τῶν γνωρισμάτων δι’ ὧν ὁ ἄνθρωπος διακρίνεται ἔκπαλαι τῶν ζῴων εἶναι καὶ τὸ γελᾶν. Μόνος ὁ ἄνθρωπος ἐξ ὄλων τῶν ζῴων, ὡς λέγει ὁ Schopenhauer, ἔχει τὸ προνόμιον τοῦ γελᾶν. Βεβαίως δὲν λείπουν καὶ οἱ διαμρισητοῦντες τὴν προνομιοῦχον ταύτην τοῦ ἀνθρώπου ιδιότητα, καὶ τοιοῦτοι εἶναι φυσικὰ ὄχι οἱ ποιηταὶ οἱ ἰδίᾳ ἀδεῖα περιγράφοντες ζῶα γελῶντα καὶ «αἰγιαλὸν γελῶντα γάλα ὄλον» ὡς ὁ ἡμέτερος ποιητής, ἀλλ’ ἐπιστήμονες καὶ φυσιοδίφαι φρονοῦντες ὅτι ὑπάρχουσι κύνες γελῶντες, καὶ τὸν γέλωτα ἐκφράζοντες διὰ τῆς κινήσεως τῆς οὐρᾶς αὐτῶν, καὶ ποντικὸι καὶ κίσσαι καὶ εἶδη πιθήκων, οἵτινες ἐκφράζουσι τὴν χαρὰν αὐτῶν ὡς ὁ ἄνθρωπος εὐήχως μειδιῶντες καὶ γελῶντες, ὡς λέγει ὁ Δαρβῖνος. Πλὴν αἱ γνώμαι αὗται εἶναι μεμονωμένα, γενικὴ δὲ παρὰ τοῖς φιλοσόφοις καὶ τοῖς φυσιοδίφαις ἐπικρατεῖ γνώμη ὅτι μόνος ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶον γελαστικόν. Τὸν ὄρισμόν τοῦτον δὲν ἀνατρέπει ὁ Γάλλος φιλόσοφος Bergson προτείνων νὰ ὀνομάζηται ὁ ἄνθρωπος ὄχι ζῶον γελαστικόν ἀλλὰ γελωτοποιόν. Ὁ γέλωσ, λέγει, κυκλεῖται ἐν τῇ σφαίρᾳ τοῦ ἀνθρώπου, ζῶα δὲ καὶ ἄψυχα δυνατὸν νὰ εἶναι τερπνὰ, χαρίεντα, ὄχι ὅμως καθ’ ἑαυτὰ γελοῖα. “Αν γελῶμεν ἐπὶ τινὶ ζῴῳ ἢ ἀψύχῳ, τοῦτο, λέγει, προέρχεται ἐκ τῆς ὁμοιότητος αὐτοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἐκ τοῦ τύπου, δι’ οὗ περιβάλλει αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος, καὶ καθόλου ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου χρήσεως αὐτοῦ.

“Αν, λέγει, γελῶμεν ἐπὶ τῷ σχήματι πῖλου τινός, τοῦτο προέρχεται ὄχι διότι τὸ ὕψος ἢ ἡ ψάθα αὐτοῦ εἶναι καθ’ ἑαυτὰ γελοῖα, ἀλλ’ ἐκ τοῦ σχήματος, ὅπερ παρέχει εἰς αὐτὸν ἢ ἰδιοτροπία τοῦ ἀνθρώπου. Πλὴν ἡ τροποποίησις αὕτη τοῦ Bergson ἀναφερομένη εἰς

τὴν πηγὴν τοῦ γέλωτος, οὐδαμῶς θίγει τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ὡς ζῴου γελαστικοῦ. Τὸν χαρακτήρα τοῦτον τοῦ ἀνθρώπου, ἐκλέξαντες ὡς θέμα τοῦ παρόντος μαθήματος, ἀπαριθμοῦμεν ἐν πρώτοις ἐμπειρικῶς τὰς διαφόρους τοῦ γέλωτος ψυχολογικὰς πηγὰς, εἶτα δὲ ἐπάγομεν διαφόρους παρατηρήσεις ἀφωρῶσας εἰς τὴν ψυχολογικὴν φύσιν τοῦ γέλωτος, εἰς τὰς ἐν αὐτῇ διαφορὰς τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰς τὸν γενικὸν αὐτοῦ χαρακτήρα. Ἐξετάζομεν δηλαδὴ ἂν ὑπάρχει κοινὸν τι στοιχεῖον ἐν πᾶσι τοῖς εἶδεσι τοῦ γέλωτος ἀποτελοῦν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, εἶτα δὲ καὶ πόθεν προέρχονται αἱ ἐν τῇ γελᾶν διαφοραὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τίς ὁ τοῦ γέλωτος χαρακτηρισμός. Φέρε λοιπὸν ἰδῶμεν ἐν πρώτοις, τίνες αἱ τοῦ γέλωτος πηγαί.

Ὁ γέλωσ ἐκδηλοῦται φυσιολογικῶς δι’ ἰσχυροῦ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἤχου, διὰ συνημμένων τῆς ἀναπνοῆς ὠθήσεων, δι’ ἐπεκτάσεως τοῦ ἀνοίγματος τοῦ στόματος, δι’ ἐντάσεως τῶν μυῶν τῶν παρεῖων, διὰ πλατυσμοῦ τῶν ρωθῶνων καὶ δι’ ἀνοικτῶν καὶ προσηλωμένων ὀφθαλμῶν. Ἡ δὲ πρώτη πηγὴ αὐτοῦ εἶναι ὁ γαργαλισμός, ὁ γνωστός εἰς πάντας ἡμᾶς. Ἐρεθίζοντες τὸ πέλμα τῶν ποδῶν ἢ τὴν μεσυχάλην, προκαλοῦμεν, ὡς γνωστόν, γέλωτα. Πλὴν ὁ γέλωσ οὗτος εἶναι μηχανικὸς καὶ ἄνευ ψυχικοῦ περιεχομένου, καὶ ὡς τοιοῦτος δὲν δύναται νὰ ἀπασχολήσῃ ἡμᾶς, ἐνδιαφερομένους διὰ τὰς ψυχολογικὰς τοῦ γέλωτος πηγὰς. Παρατηροῦμεν μόνον ὅτι δὲν γελῶμεν συνήθως, ὅταν ἀναμένωμεν τὸν γαργαλισμόν, καὶ ὅτι, ὡς ἐκ τούτου, δὲν δυνάμεθα καὶ νὰ γαργαλίσωμεν ἑαυτούς. Ἴνα προκαλέσῃ γέλωτα ὁ γαργαλισμός, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπέλθῃ αἰφνιδίως.

Ὡς πρὸς δὲ τὸν ψυχολογικὸν γέλωτα, τούτου ἡ πρώτη πηγὴ, παρατηρουμένη παρὰ

τοῖς βρέφεσι τῶν πρώτων ἐβδομάδων, εἶναι ἡ γενική τοῦ ὀργανισμοῦ εὐεξία ἢ στηριζομένη ἐπὶ τοῦ καλῶς λειτουργούντος ζωϊκοῦ συναίσθηματος. Εἶναι γνωστὸν τὸ ζωϊκὸν τοῦτο συναίσθημα τὸ στηριζόμενον ἐπὶ τῆς κανονικῆς ἢ μὴ λειτουργίας τῶν ὀργάνων τοῦ ἡμετέρου σώματος, τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, τῆς ἀναπνοῆς, τοῦ κορεσμοῦ τῆς πείνης, τῆς δίψης, ὧν τὰ αἰσθήματα συγχωνεύονται εἰς μίαν γενικὴν ἐντύπωσιν εὐδιαθεσίας ἢ ἀδιαθεσίας. Ἐὰν ὁ ὀργανισμὸς ἡμῶν λειτουργῇ καλῶς (ζωηρὰ κυκλοφορία, ἔντασις μυῶν, ταχεῖα ἀναπνοή, κανονικὴ πέψις,) αἰσθανόμεθα ἑαυτοὺς εὐκινήτους ἅμα καὶ πλήρεις δυνάμεως, τοῦναντίον δὲ ἡ διατάραξις τῆς κανονικῆς λειτουργίας γεννᾷ ἀδιαθεσίαν, πρόδρομον πολλάκις ἀσθενείας, καὶ συναίσθημα ἀδυναμίας, χαλαρώσεως καὶ ἀνησυχίας. Τὸ ζωϊκὸν λοιπὸν τοῦτο αἶσθημα, καλῶς λειτουργοῦν, παράγει καὶ εἰς τὰ βρέφη ἤδη μίαν ἐσωτερικὴν εὐχαρίστησιν, ἐπὶ τῇ θεᾷ ἰδίως τῆς

μητρὸς, ἣτις τὴν τετάρτην ἐβδομάδα ἐκδηλοῦται εἰς μειδιάματα καὶ εἰς γέλωτας, καθ' ἣν ταῦτα βληχῶνται καὶ ἔχουσι λάμποντας τοὺς ὀφθαλμούς. Τὸ εἰδικὸν τοῦτο συναίσθημα, τὸ δημιουργοῦν τὴν χαρὰν καὶ τὸν γέλωτα, παραμένει καὶ ἐφεξῆς ἰσχυρότατον, ἐκδηλούμενον κατὰ τὴν παιδικὴν καὶ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν, παῖδες δὲ καὶ νέοι ὑγιεῖς, τὴν δύναμιν ταύτην τῆς ζωῆς καὶ τῆς χαρᾶς συναισθανόμενοι, εἶναι εὐθετοὶ εἰς τὸ γελᾶν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν, ἐκσπῶντες πολλάκις εἰς ἡχηροὺς γέλωτας. Τοιοῦτον γέλωτα περιγράφει ὁ Romain Rolland ἐν τῷ μυθιστορηματι αὐτοῦ «Ἰωάννης ὁ Χριστοφόρος», ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Ἀντουαννέτας, ἣτις γελᾷ ὡς τρελλή καὶ δὴ καὶ καθ' ὅ-

πνου; ἔτι, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὸ διατί: «Elle riait toujours. La nuit dans son sommeil, elle riait encore». Περιγραφὴν ἀριστοτεχνικὴν τοῦ τοιοῦτου γέλωτος εὐρίσκει τις καὶ παρὰ τῷ Τολστόη ἐν τῷ προσώπῳ τῆς ἡρωίδος τοῦ μυθιστορήματος Ἄννας Καρεννίνας, ἣτις παρὰ τὴν βούλησιν αὐτῆς, ἐξεδήλου, νῦν μὲν διὰ τῆς λάμψεως τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῆς, νῦν δὲ διὰ τῶν συνεχῶν μειδιαμάτων, τὴν πλήρη ζωῆς καὶ δυνάμεως φύσιν αὐτῆς. Τὸ γενικὸν τοῦτο συναίσθημα, τὸ ἀποτελοῦν τὴν πηγὴν τῆς γελωτοποιοῦ χαρᾶς παρὰ τοῖς παισὶ καὶ τοῖς νέοις παραμένει καὶ ἐφεξῆς συνοδεῦον τὸν ἄνθρωπον καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωὴν, καίτοι δὲ ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν τῶν φαιδρῶν καὶ τῶν λυπηρῶν τοῦ βίου συμβάντων, οὐδὲν ἦττον εἶναι ἡ βᾶσις τῆς διακρίσεως τῶν ἀνθρώπων εἰς εὐθύμους καὶ εἰς μελαγχολικούς. Οἱ πρώτοι διατηροῦσι τὴν εὐθυμίαν αὐτὴν καὶ κατὰ τὰ βαρύτερα πλήγματα τῆς τύχης, ἐν ᾧ τοὺς δευτέρους

ΑΠΟ ΤΑΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Ν. ΟΘΩΝΑΙΟΣ

ΑΝΟΙΞΗ ΣΤΗΝ ΟΙΤΗ

καὶ τὸ ἐλάχιστον στενοχωρεῖ καὶ καταβάλλει. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην τῶν μικρῶν, ὧν ὁ γέλως εἶναι ἔκφρασις ἄμεσος τῆς γενικῆς τοῦ ὀργανισμοῦ εὐεξίας, ἀνήκουσι καὶ οἱ ποικίλοι ἡλίθιοι καὶ βλάκες, καὶ δὴ καὶ οἱ παράφρονες, γελῶντες διαρκῶς ὡς τὰ μικρά, ἅφ' ὧν διακρίνονται μόνον κατὰ τὸ σῶμα, καὶ ἐκσπῶντες εἰς γέλωτας, ὅταν πρόκειται νὰ φάγωσιν, ὅταν θωπεύῃ τις αὐτούς, καὶ ὅταν ἀκούωσι τραγούδια ἢ τραγουδῶσι καὶ αὐτοί.

Ἐτέρα πλὴν τῆς ζωϊκῆς εὐεξίας πηγὴ μειδιαμάτων καὶ γελῶτων εἶναι τὰ τρυφερὰ συναίσθηματα τῆς ἀγάπης τὰ πληροῦντα τὴν καρδίαν τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα, τῶν ἀγαπωμένων συζύγων, τῶν φίλων,

τῶν ἐρωμένων. Ἰδίως νεόγαμα ζεύγη γελῶσι διαρκῶς, χωρὶς νὰ γνωρίζωσι τὴν αἰτίαν, εἰς τοὺς μὴ ἐννοοῦντας τὴν κατάστασιν αὐτῶν φαινόμενα ὡς μωρά. Ὁ Ἔκτωρ ἐν τῇ Ἰλιάδι γελᾷ βλέπων τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ὁ συναντῶν καθ' ὁδὸν ἀρχαῖον φίλον μειδιᾷ, ὡς λέγει ὁ Δαρβίνος, καὶ ὁ Ἰολστόη περιγράφει ἐν τοῖς Κοζάκοις τοὺς φιλικώτατα συνδεδεμένους Ὀλενὶν καὶ Λουκάσκην, οἵτινες, ὁσάκις ἔβλεπον ἀλλήλους, συνηθάνοντο τὴν ἀνάγκην νὰ γελᾶσωσι ἰσχυρῶς.

Πλὴν τῶν κατωτέρων τούτων τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ γέλωτος πηγῶν, ἔχομεν καὶ ἀνώτερα, καὶ ἠθικώτερα μειδιάματα καὶ γέλωτας, προϊόντα ἐκ τῆς συναισθήσεως τῆς δυνάμεως καὶ ὑπεροχῆς, ἣν συναισθάνεται τις ἐν ἑαυτῷ. Ἡ συνείδησις ὅτι σωματικῶς, πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς εἰμεθα ἀνώτεροι τῶν πέριξ ἡμῶν, ἢ συνείδησις ὅτι εἰς λόγον πλούτου καὶ δυνάμεως ὑπερβάλλομεν αὐτούς, πληροὶ ἡμᾶς χαρᾶς ἥτις ἰδιαίτατα ἐξάιρεται ὅταν βλέπωμεν ἢ φανταζώμεθα τοὺς ἄλλους ὑπολειπομένους ἐν τινὶ ἡμῶν. Οὕτω γελῶμεν ὅταν βλέπωμεν τινὰ μετὰ κόπου τελοῦντα ἐργασίαν, ἥτις εἰς ἡμᾶς, συναισθανομένοις τὴν ἐν τούτῳ ἰσχὺν ἡμῶν, φαίνεται εὐκολος· γελῶμεν διὰ τὴν μωρίαν καὶ ἀγνοίαν τῶν ἄλλων τὴν ἐκδηλουμένην ἐν τοῖς λόγοις καὶ τοῖς ἔργοις αὐτῶν. Ὅμοίως δὲ γελῶμεν καὶ διὰ τὰς ἀδυναμίας καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν ἄλλων, γελῶμεν διὰ τὰ ὑφ' ἡμῶν τιθασσεύμενα ζῶα τὰ μετὰ δυσχερείας καὶ δυσφορίας τελοῦντα, ὅτι ἡμεῖς διδάσκομεν αὐτὰ νὰ ἐκτελῶσι. Γελῶμεν καὶ δι' ἡμᾶς αὐτοὺς ἔτι, ὅταν, ἡσυχάσαντες, βλέπωμεν ὅτι ἠρεθίσθημεν δι' ἀσήμαντον ἀφορμὴν. Οὕτως, ὁ Ὅμηρος παριστᾷ τὸν Δία μειδιῶντα ὅταν βλέπῃ ἔτι αἰ ἀπειλαὶ αὐτοῦ ἐφόβισαν τὴν Ἥραν καὶ τὴν Ἀθηναίαν. Ἀλλ' ἰδίως ἐξάιρεται ἡ χαρὰ ἡμῶν καὶ ἐκχέεται εἰς μειδιάματα καὶ εἰς γέλωτας, ὅταν βλέπωμεν τὴν ὑπεροχὴν ἡμῶν ἀναγνωριζομένην καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων, ὅταν οἱ ἄλλοι θαυμάζωσι καὶ ἐπαινοῦσιν ἡμᾶς. Οἱ εὐχαριστούμενοι εἰς τὰς κολακείας, καὶ τοιοῦτοι εἶναι οἱ πλείστοι, ἐπαινούμενοι δι' ἰδιότητος, ἃς ἢ δὲν ἔχουσι καθόλου, ἢ ἔχουσι ἐν ἐλαχίστῃ βαθμῇ, δοκιμάζουσι ἰσχυρῶς τὰ γελωτοποιὰ ταῦτα συναισθήματα.

Ὅτι τοῦ συναισθήματος τῆς ὑπεροχῆς ἀπότοκος εἶναι ὁ γέλως οὗτος, δεικνύει καὶ ὁ προφητᾶναξ Δαυὶδ λέγων ὅτι «ὁ κατοικῶν

ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται καὶ ἐκμηκτυροῖ τοὺς συναχθέντας κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ βασιλεῖς». Ὅμοίως δὲ καὶ ὁ Pascal, ὅστις, εἰς τοὺς Ἰησοῦτας τοῖς διαμαρτυρομένους κατ' αὐτοῦ ὅτι θεολόγος ὢν μεταχειρίζεται κατὰ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ ὡς ὄπλον τὸν γέλωτα, παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς: Ἡ ἀθεΐα, λέγει, ἔχει δύο στοιχεῖα, τὴν ἀσέβειαν τὴν καθιστῶσαν τοὺς θιασώτας αὐτῆς βδελυρούς, καὶ τὴν ἀναίδειαν τὴν καθιστῶσαν αὐτοὺς γελοίους. Ἐκ τούτων, τὴν μὲν ἀθεΐαν ἐλέγχει τις διὰ τοῦ λόγου, τὴν δὲ ἀναίδειαν διὰ τοῦ γέλωτος, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς ἁγίας Γραφῆς. Τοῦ αὐτοῦ τῆς ὑπεροχῆς συναισθήματος γέννημα εἶναι καὶ ὁ γέλως, ὃν δοκιμάζουσι οἱ νικηταὶ ὅταν καταβάλωσι τὸν ἀντίπαλον αὐτῶν, κρατοῦντες τὸν ἠττηθέντα πρὸ αὐτῶν συντετριμμένον, καὶ μετ' ἀγαλλιᾶσεως ἀφάτου ἐνδιατρίβοντες ἐν τῇ θέᾳ ταύτῃ τῇ ὅλως ἀντιθέτῃ πρὸς τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀπειλητικὴν ἐμφάνισιν, καὶ αἰχμάλωτον δὲ καὶ νεκρὸν ἔτι χλευάζοντες καὶ ἐπεγγελῶντες αὐτόν, ὡς ὁ Ἀχιλλεὺς τὸ πτώμα τοῦ Ἔκτορος, κατὰ τρόπον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἠττον βάρβαρον. Ἀφ' ἑτέρου, τὸ ὅτι τις θίγεται ὅταν περιγελῶμεν αὐτόν, ἐξηγεῖται διὰ τῆς θεωρίας ταύτης, καθ' ἣν ὁ γελῶν παρίσταται ὡς ὁ ἰσχυρότερος, ὁ δὲ χλευαζόμενος ὡς ὁ ἀσθενέστερος, ὅπερ δὲν ἀνέχεται ὁ ἐγωϊσμός αὐτοῦ. Ὁ γέλως οὗτος τῆς χλεύης πληγώνει καιρίως τὸν ἀνθρώπον, οὐδεμίαν δὲ διαφωνίαν γνώμης, ὅσονδῆποτε καὶ ἂν εἶναι σοβαρά, δύναται νὰ ἰσοφαρίσῃ πρὸς τὴν προσβολὴν, ἣν παράγει ἢ διὰ τοῦ γέλωτος χλεύη.

Ἐτέραν πηγὴν γελῶτων ἀποτελοῦσι τὰ παθήματα τῶν ἄλλων, ἂν καὶ οἱ ἐν τοῖς παθήμασι τούτοις γέλωτες ἔχουσι ποικίλην τὴν προέλευσιν. Δυνατὸν ἐν πρώτοις οὗτοι νὰ ὦσι γέλωτες χλεύης, προερχόμενοι ἐκ κακοβουλίας, ὅταν οἱ πάσχοντες εἶναι ἐχθροὶ μισητοὶ ἢ ἀντίπαλοι φθονοῦμενοι ὑφ' ἡμῶν. Μαρτύρια τοιούτων γελῶτων εἶναι περιττὸν νὰ παραθέσωμεν ἐκ τῆς ἱστορίας, ἀφ' οὗ δαψιλῆ τοιαῦτα παρέχει ἢ καθ' ἡμέραν πείρα. Ἐν μόνον ἀναφέρομεν, τὸ τοῦ Φιλίππου τοῦ Β' τῆς Ἰσπανίας, ὅστις σκυθρωπὸς ὢν καὶ μηδέποτε γελᾶσας, ἐγέλασεν μόνον ὅταν ἔμαθεν τὴν εἶδησιν τῆς νυκτὸς τοῦ Βαρθολομαίου. Ἀλλὰ τὸ περίεργον εἶναι ὅτι ὅχι μόνον τὰ παθήματα τῶν ἐχθρῶν ἢ ἀντιζήλων ἡμῶν

προκαλοῦσι τὸν γέλωτα, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἀ-
διαφόρων καὶ ἀγνώστων ἡμῖν ἀνθρώπων, ἐνί-
τε δὲ καὶ τὰ τῶν φίλων. Ἀγνώστου ἡμῖν ἀν-
θρώπου πίπτει ὁ πῖλος ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἢ καὶ
αὐτὸς ὀλισθήσας ἐπὶ τούτῳ εἶναι ἀδύνατον
νὰ μὴ μειδιάσῃσι οἱ διαβάται θεαταί. Καὶ
τῶν φίλων δὲ αὐτῶν ἢ πτώσις ἢ ἄλλη πα-
ρεμπερῆς πάθησις προκαλεῖ τὰ μειδιάματα
καὶ τὸν γέλωτα ἡμῶν, οὐ μόνον ἢ ἑλαφρά,
ἀλλὰ καὶ ἢ σοβαρὰ καὶ ριψοκίνδυνος, ἀρκεῖ
αὕτη νὰ παρῆλθεν ἄνευ δυσαρέστων ἀποτε-
λεσμάτων. Οὕτως, ὅταν ὁ Ἡφαιστος διηγῆ-
ται εἰς τὴν Ἥραν, τὴν μητέρα αὐτοῦ, ὅτι ὁ
Ζεὺς, συλλαβὼν ποτὲ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ποδός,
τὸν ἐξεσφενδόνισε ἐκ τῶν οὐρανίων δωμάτων
εἰς τὸ κενόν, ὅτι ὄλην τὴν ἡμέραν καταφε-
ρόμενος ἐναγωνίως κατέπεσεν τὴν ἐσπέραν
ἡμιθανῆς εἰς τὴν Λῆμιον, ἐγέλασεν ἢ Ἥρα,
γελάσασα δὲ ἐδέχθη τὸ ποτήριον παρὰ τοῦ
Ἡφαιστού τελοῦντος χρέη οἰνοχόου, ἐγέλα-
σαν δὲ καὶ οἱ θεοὶ βλέποντες τὸν Ἡφαιστον
νὰ οἰνοχοῆ ἠωλαίων «μειδήσεν δὲ θεὰ
λευκώλενος Ἥρη, μειδήσασα δὲ παιδὸς ἐ-
δέξατο χειρὶ κύπελλον· αὐτὰρ ὁ τοῖς ἄλλοισι
θεοῖς ἐνδέξια πῦσιν οἰνοχόει, γλυκὺν νέκταρ,
ἀπὸ κορητῆρος ἀφύσσαν, ἄσβεστος δ' ἄρ'
ἐνώστω γέλωσ μακάρεσσι θεοῖσι, ὡς ἴδον
Ἡφαιστον διὰ δώματι ποιπνύοντα.»

Τὸ μόνον τὸ ὁποῖον ἐν τοῖς παθήμασι
τούτοις ἀπαιτεῖται, εἶναι ταῦτα νὰ μὴ ὦσι
ἐπικίνδυνα, διότι τότε ἐξεγείρεται ἢ συμπά-
θεια ἡμῶν καὶ ἐξασθενίζει ἢ ἐξαφρνίζεται
ἐντελῶς ἢ ἐνδόμυχος χαρὰ, ἐξ ἧς ἀπορρέει
ὁ γέλως. Πόθεν προέρχεται ἢ χαρὰ ἐν τοῖς
παθήμασι τῶν φίλων, ἐν τούτῳ διαφωνοῦσι
οἱ ψυχολόγοι· οἱ μὲν φρονοῦσι ὅτι ἢ χαρὰ
αὕτη ἢ τὸν γέλωτα παράγουσα εἶναι γνώρι-
σμα ἐγωϊστικόν, προερχόμενον ἐκ τῆς συνει-
δήσεως, ὅτι ἢ κακοτυχία ἢ ἐνσκήψασα ἐπὶ
τοῦ φίλου ἡμῶν ἐφάνη εἰς ἡμᾶς φειδωλή.
Ἀπόδειξις κατ' αὐτοὺς εἶναι ὅτι οὐδαμοῦ ἀλ-
λαχοῦ συναίσθάνεται τις ἰσχυρότερον τὴν ὑ-
γείαν αὐτοῦ ἢ ὅταν ἐπισκέπτεται τινα ἀσθε-
νοῦντα, οὐδαμοῦ δὲ ἀλλαχοῦ ἢ ἐν τοῖς τά-
φοις ἐξεγείρεται ἰσχυρότερον τὸ ζῶϊκόν ἡμῶν
συναίσθημα.

Ἐπίσης προβάλλουσι διάφορα ἐκ τῆς πεί-
ρας παραδείγματα. Ὅταν τις λ. χ. εὐτυχῆ,
εὐχαρίστως, λέγουσιν, ἀκούει τοὺς ἄλλους
διηγουμένους τὰ μικρὰ ἀτυχήματα αὐτῶν,
ἐν ᾧ τὸνναντίον, πάσχων, δὲν εὐχαριστεῖται

ἐπὶ ταῖς ξένοις συμφοραῖς, φερόμενος ἐν γέ-
νει ἐπιεικῶς πρὸς ὅλον τὸν κόσμον. Ἡ βα-
ρέως ἀσθενοῦσα Renée Maupérin παρατη-
ρεῖ εὐφυῶς ὅτι ὅταν πάσχωμεν, πᾶσαι αἱ
ἀθλιότητες καὶ αἱ μικρότητες αἱ κατέχουσαι
ἡμᾶς ὑγιαίνοντας, τὸ εἰρωνικὸν μειδιάμα,
ἢ εὐχαρίστησις ἐπὶ ταῖς θλίψεσι τῶν ἄλλων,
ἀπομακρύνονται ἀφ' ἡμῶν, εἴμεθα δὲ ἐπιει-
κεῖς πρὸς πάντας. Ἄλλοι ψυχολόγοι τὸνναν-
τίον φρονοῦσι ὅτι ὁ φθόνος καὶ ἢ ζηλοτυπία
κατέχει ἡμᾶς καὶ ἐν ταῖς τῶν φίλων ἀναστρο-
φαῖς, ὡς δὲ λέγει ὁ La Rochefoucauld καὶ
ἐν τοῖς ἀτυχήμασι τῶν φίλων ἡμῶν εὐρίσκομεν
τὶ ὅπερ δὲν ἀπαρέσκει ἡμῖν. Συνεπινεύει δὲ
εἰς τὴν παρατήρησιν ταύτην καὶ ὁ Lichten-
berg, προσθέτων ὅτι τὸ ἀξίωμα τοῦ La Ro-
chefoucauld προσπίπτει ἡμῖν παράδοξον,
ἀλλ' ὁ ἀρνούμενος τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἢ δὲν
ἐννοεῖ ἢ δὲν γινώσκει καλῶς ἑαυτόν. Εἶπε
δὲ καὶ τὸ πάλαι ὁ Αἰσχύλος ἐν τῷ «Ἀγαμέ-
μνονι» ὅτι ὀλίγοι ἀνθρώποι δύνανται φύσει νὰ
πανηγυρίσωσιν ἄνευ φθόνου τὴν εὐτυχίαν
τῶν φίλων αὐτῶν. Οὐδεμία ἀμφισβόλια ὅτι αἱ
γνώμαι αὗται δὲν ἀντιφάσκουσι, ἀλλ' ὅτι
ἰσχύουσι ἀμφότεραι, αἱ μὲν ἐν ταύταις, αἱ δὲ
ἐν ἐκείναις ταῖς περιπτώσεσιν. Ἄλλοι γέλω-
τες καταλαμβάνουσιν ἡμᾶς, ὅταν κατορθώσω-
μεν νὰ ἀπαλλαγῶμεν θλίψεως, μεριμνῶν καὶ
ἀγωνίας. Ἀπαλλασσόμενοι δηλαδὴ τῶν με-
ριμνῶν καὶ τῆς ἀγωνίας, δὲν εὐρίσκομεν ἀμέ-
σως τὴν ψυχικὴν ἰσορροπίαν καὶ ἡρεμίαν,
ἀλλ' αἰσθανόμεθα συναίσθημα ἠδονῆς παρα-
βλαστάνον ἐκ τοῦ λυπηροῦ συναίσθηματος.
Ὅπως ὁ ρίπτων ἀφ' ἑαυτοῦ βάρος τι ἀνα-
κουφίζεται, οὕτω καὶ ὁ ἀπαλλαγείς μερίμνης
τινὸς καὶ ἀνησυχίας, ὁ εὐρὼν λ. χ. μετὰ ἐ-
πίπονον ἔρευναν τὸ ἀπολεσθὲν ἢ κλαπέν, ὁ
ὑποστάς ἐξετάσεις, εἰς ἃς μετ' ἀγωνίας ἀπέ-
βλεπεν, ὁ ἀναβάς εἰς τὴν κορυφὴν ὄρους
μετὰ κοπιώδη καὶ ριψοκίνδυνον πορείαν, οἱ
στρατιῶται οἱ μετὰ λυσιώδη μάχην κατορ-
θώσαντες νὰ κυριεύσωσι φρούριόν τι. Ἐν τῷ
ἔργῳ τοῦ Ἰολστόη «Σεβαστούπολις ἐν τῷ
Δεκεμβρίῳ τοῦ 1854», εὐρίσκομεν παράδειγ-
μα τοιούτων στρατιωτικῶν γελώτων. Ἐξ ἰ-
σου, ἢ τάσις, ἢν ἔχουσι οἱ μαθηταὶ νὰ πε-
ριγελῶσι τοὺς διδασκάλους, καὶ οἱ ὑποτελεῖς
τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν, εἶναι ἑκφρασις τῆς πο-
θουμένης ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τοῦ κύρους καὶ
τῆς ἐπιβολῆς αὐτῶν. Ὡς ἐκ περισσοῦ δέ,
ἀναφέρομεν τὸ σύνγηθες παράδειγμα, καθ' ὃ

αίσθανόμενοι κατ' ἀρχὰς τρόμον, ὅταν τις κλείσῃ ἐκ τῶν ὀπισθεν διὰ τῶν χειρῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, γελῶμεν εἴτα ἔταν, αἰρομένων τῶν χειρῶν, ἴδωμεν ὅτι πρόσωπον ἀγαπητὸν ἦτο τὸ κλείσαν αὐτούς. Ἴπὴν μετὰ πτωσιν ταύτην τοῦ φόβου εἰς τὴν χαρὰν βλέπει τις ἐν πλείστοις φαινομένοις τῆς ἐξωτερικῆς καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς, καθ' ἃ ὁ φόβος, ὃν συναισθανόμεθα ἐπὶ τινι φαινομένῳ, μετατρέπεται εἰς εὐχάριστον συναίσθημα καὶ ἐκδηλοῦται εἰς γέλωτα, ὅταν τὸ φαινόμενον τοῦτο τὸ τοῦ φόβου ποιητικὸν μεταβάλλεται εἰς ἀθῶν τι καὶ ἄκακον, ὡς συμβαίνει ἐν πᾶσι τοῖς κωμικοῖς φαινομένοις. Ἐὶ κωμικὸν τοῦτο στοιχεῖον, τὸ στηριζόμενον ἐπὶ τῶν αἰφνιδίων τούτων μεταπτώσεων καὶ μεταβολῶν, ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τῶν ποικίλων μορφῶν τῆς εἰρωνείας, τοῦ σαρκασμοῦ, τῆς ἀστειότητος (Humor), ἅτινα διακρίνουσι οἱ φιλοσοφοῦντες, παρατηροῦντες ὅτι ἡ μὲν εἰρωνεία καὶ ἡ δευτέρα ἐκφορὰ αὐτῆς, ὁ σαρκασμὸς, ὡς προϊόντα ὑπεροχῆς, πειράζουσι καὶ δυσαρεστοῦσι σφόδρα τοὺς εὐαισθήτους, ἐν ᾧ ἐν τῇ ἀστειότητι διήκει ἡ εὐνοια ἢ δυναμένη νὰ ἐξαρθῇ εἰς τρυφερότητα καὶ εἰς ἀγάπην. Παραδείγματα τῶν εἰδῶν τούτων εὐρίσκει τις δαψιλῇ παρὰ τοῖς διαφόροις κωμικοῖς καὶ ἀστειολόγοις, ἐξ ὧν ἀρκούμεθα ἀναφέροντες τὸν Κερβάντες, οὗτινος ὁ «Δὸν Κιχώτης» εἶναι κυρίως κωμικὸν ἔργον, τὸν Μικκώλεϋ ἐν τῇ «Ἱστορίᾳ τῆς Ἀγγλίας», ἐν ᾗ εὐρίσκει τις ἐξαιρέτου εἰρωνείας παραδείγματα, καὶ τὸν Μεφιστοφελῆ τοῦ Γκαίτε, τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῆς ψυχρᾶς καὶ τῆς κακεντρεχοῦς εἰρωνείας.

Ἀπομένει καὶ εἰς ἄλλος γέλως, ὁ γέλως ὃν ἐγέλων ἐν Ρώμῃ οἱ οἰωνοσκόποι πρὸ παντὸς χαιρετισμοῦ, ὁσάκις συνηντῶντο καθ' ὁδόν, ὃν δὲν εἶδομεν νὰ σχολιάζωσι οἱ τοῦ γέλωτος τεχνοκρίται. Εἶναι ὁ γέλως, ὃν γελῶσι πάντων τῶν αἰώνων οἱ ἀγύρται καὶ οἱ κάπηλοι τῆς θρησκείας, τῆς πατρίδος καὶ τῶν ἰδανικῶν καθ' ἑαυτούς καὶ ὅταν συναντῶνται, ἐκφράζοντες δι' αὐτοῦ ἀνάρθρως καὶ σιωπηλῶς πρὸς ἀλλήλους «πόσον μωρὸς καὶ ἡλίθιος εἶναι ὁ κόσμος μὴ ἐννοῶν τὰ ἀγυρτεύματα ἡμῶν, ἀλλ' ἐξακολουθῶν νὰ τρέφῃ καὶ τιμᾷ ἡμᾶς, νομίζων ὅτι οὕτω ἐξιλεῶναι καὶ εὐχαριστεῖ τὸ θεῖον, ἐξυπηρετεῖ τὴν πατρίδα καὶ δουλεύει εἰς ἰδανικοὺς σκοπούς».

Τοσαῦτα περὶ τῶν πηγῶν τοῦ γέλωτος. Καὶ ἤδη ἐρωτῶμεν: εἶναι δυνατόν νὰ ἀνεύρωμεν τὸ κοινὸν στοιχεῖον ἐν πᾶσι τοῖς εἰδεσι τούτοις τοῦ γέλωτος καὶ νὰ καταρτίσωμεν θεωρίαν ἐξηγουσάν τὸ γελοῖον ἐν πάσαις ταῖς ἐκδηλώσεσι αὐτοῦ; Ἐὶ ζήτημα τοῦτο ἀπησχόλησε ἔκπαλαι τοὺς φιλοσόφους καὶ ψυχολόγους, καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ποικίλα φιλοσοφήματα, ἅτινα, ἀνακρινόμενα, εἶναι κυρίως παραλλαγαὶ δύο τινῶν θεωριῶν, τῆς θεωρίας τῆς ἐκπτώσεως (degradation) καὶ τῆς θεωρίας τῆς ἀντιφάσεως καὶ τοῦ ἀσυμβιβάστου.

Κατὰ τὴν πρώτην, γελοῖον καθίσταται πᾶν, ἂν κατ' ἀρχὰς παρουσιαζόμενον ὡς τι σημαντικόν, φερέγγυον καὶ αὐτονόητον, αἰφνης ἀλλάσσει χαρακτῆρα, ἀποδεικνυόμενον μηδαμινὸν καὶ ἀσήμαντον. Ἡ τοιαύτη ἐξέλιξις αὐτοῦ παράγει εἰς τὸν ἀκροατὴν ἢ παρατηρητὴν κατ' ἀρχὰς μὲν τὸ συναίσθημα τοῦ θαυμασμοῦ, τῆς ἐκπλήξεως, τῆς ἐντάσεως, τῆς προσοχῆς, εἴτα δὲ, διὰ τῆς αἰφνιδίως μεταστροφῆς αὐτοῦ, τὸ συναίσθημα τῆς ἐξαπατήσεως, τῆς ἀνακουφίσεως ἢ τῆς χαλάρωσεως τῆς ἐντάσεως. Ἡ τοιαύτη μετάπτωσις, ἣτις εἶναι ἐνέργεια τῆς ἀντιθέσεως κατὰ κατιούσαν φοράν βαινούσης, ἐγγενῶσα θυμικὴν κύμανσιν, παράγει εὐχαρίστησιν μετὰ τῶν ἐκφράσεων αὐτῆς τοῦ μειδιάματος καὶ τοῦ γέλωτος. Ἴπὴν θεωρίαν ταύτην εἰσηγγέσατο ὁ Hobbes, ἀνέπτυξαν δὲ ἐφεξῆς πολλοὶ ψυχολόγοι. Κατὰ δὲ τὴν ἄλλην θεωρίαν τῆς ἀντιφάσεως, ἣς εἰσηγητῆς ὁ Kierkegaard, γελοῖον εἶναι τὸ καθ' ἑαυτὸ μὴ συνᾶδον, τὸ φύσει ἀντιφατικόν, τὸ ἀπροσάρμοστον. Ὅταν ὁ Σάντσος, ἐν τῇ «Δὸν Κιχώτῃ», προσκολληθεῖς εἰς τὸ χεῖλος τοῦ τάφου, ὑπολαμβάνῃ αὐτὸ ἐν τῷ σκότει ὡς τὸ χεῖλος τῆς ἀδύσσου, ἔχομεν τι ἀντιφατικὸν καὶ ἄτοπον. Ὁ Ribot καὶ ὁ Souilly φρονοῦσιν ὅτι ἀμφότεραι αἱ θεωρίαι ἔχουσι τὴν ἰσχὺν αὐτῶν ἐν διαφόροις περιπτώσεσιν, ἐν ᾧ ὁ Höffding ὑπολαμβάνει τὴν δευτέραν θεωρίαν ὡς εἰδικὴν μορφήν τῆς θεωρίας τῆς ἐκπτώσεως, ὑπὲρ ἣς συντάσσεται καὶ αὐτός. Ὅταν τι, λέγει, ἀποκαλύπτεται ἐσωτερικῶς ἀσύμφωνον καὶ ἀντιφάσκον, τοῦτο εἶναι ἤδη ἐκπτώσις.

Ἀμφότεραι αἱ θεωρίαι αὗται δὲν δύνανται νὰ περιλάβωσι πάντα τὰ εἶδη τοῦ γέλωτος, οὔσαι καὶ ἄλλως λογικῶς ἥκιστα ἱκανοποιητικά. Ὅτι δὲν περιλαμβάνουσι πάσας τὰς

περιπτώσεις τοῦ γέλωτος εἶναι αὐτονόητον, διὰ δὲ καὶ ὄρθαι ἂν ὑποθεθῶσι αὐταί, δὲν παρέχουσι τὸν ἀποχρῶντα λόγον τοῦ γέλωτος, εἶναι καὶ τοῦτο φανερόν. Τί κερδίζομεν λογικῶς ἂν ἀποδειχθῇ ὅτι δύο ἀντίθετοι ἐντυπώσεις παράγωσι τὸ γελοῖον; Τὸ ζήτημα εἶναι διατί αἱ δύο αὐταὶ ἀντίθετοι ἐντυπώσεις παράγουσι γέλωτα, καὶ περὶ τούτου οὐδὲν λέγει ἡ θεωρία ἑκατέρωθεν. Ἡ ἐνέργεια τῆς ἀντιθέσεως εἶναι ὁρος ἀπαραίτητος εἰς γένεσιν τοῦ γέλωτος, ἀλλ' ἢ ἐνδοτέρα αἰτία τῆς τοιαύτης δυνάμεως καὶ ἐνεργείας τῶν ἀντιθέσεων μένει ἀγνωστὸς. Τοῦτο συνομολογεῖ καὶ ὁ μνημονευθεὶς Δανὸς φιλόσοφος Höffding, παρατηρῶν ὅτι, ὅπως τὰ συμπληρωματικὰ χρώματα, τὸ πράσινον παρὰ τὸ πορφυροῦν, τὸ κίτρινον παρὰ τὸ βαθύ κυανοῦν, κτλ., παρὰ τὴν ἀντιθέσιν, ἐξαίρονται ἐν πάσῃ τῇ φωτεινότητι αὐτῶν, οὕτω καὶ τὰ ἀντίθετα συναίσθηματα προκαλοῦσι τὸν γέλωτα ἄνευ λογικῆς αἰτιολογίας τῆς ἐξ αὐτῶν προερχομένης ἐνεργείας. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἢ ἐξηγήσεις τοῦ γέλωτος ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιθέσεως δὲν ἐρμηνεύει τὸν γέλωτα, καθορίζουσα μόνον, ὡς εἶπομεν, τοὺς ἐξωτερικοὺς αὐτοῦ ὁρους, δὲν ἔχει σημασίαν ἢ περαιτέρω αὐτῆς ἀνάκρισις.

Ἐρχόμεθα ἤδη, εἰς τὰς ἐν τῇ γέλωτι διαφορὰς τῶν ἀνθρώπων. Ὅπως αἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου καθόλου εἶναι προϊόντα οὐ μόνον τῆς ἐπὶ τὴν βούλησιν ἐπιβολῆς τῶν ἐξωτερικῶν αἰτίων, ἀλλὰ καὶ τοῦ χαρακτῆρος καθόλου τοῦ ἀνθρώπου, οὕτω καὶ ὁ γέλως δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς καθόλου φύσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ μὴν οἱ ἄνθρωποι εἶναι φύσει ἢ εὐθυμοὶ ἢ δύσθυμοι; Ζητεῖται λοιπὸν τίνες οἱ ὅροι τῆς εὐθυμίας ἢ δυσθυμίας, καὶ ἐπομένως καὶ τῆς ἐν τῇ γέλωτι διαφορᾶς. Ἐν τῇ ζητήματι τούτῳ, οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι τὸ ζῶϊκόν συναίσθημα, ὡς εἶδομεν, τὸ ἐκ τῆς κανονικῆς ἢ μὴ λειτουργίας τοῦ ὀργανισμοῦ ἐξαρτώμενον, εἶναι ἢ πρώτη πηγὴ τῆς γελωτοποιοῦ εὐθυμίας ἢ τὸναντίον τῆς δυσθυμίας. Ἄνθρωποι φύσει ὑγιεῖς, ἀναπνέοντες καλῶς, ἔχοντες κανονικὴν τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος, καὶ ἰδίως χωνεύοντες καλῶς, ἐκδηλοῦσι τὴν τοιαύτην εὐεξίαν εἰς μειδιάματα καὶ εἰς γέλωτας. Τοῦναντίον δὲ οἱ πάσχοντες περὶ τὴν πέψιν, τὴν ἀναπνοὴν καὶ τὴν κυκλοφορίαν, εἶναι δύσκο-

λοι, δύσθυμοι καὶ ἀπροσομίλητοι. Ὁ Τολστόη παρατηρεῖ περὶ τοῦ ἡγεμόνος Oblonsky, ὅτι μετὰ ἐν καλὸν πρόγευμα ἐξέτεινε τὸ στήθος αὐτοῦ μετὰ φαιδρῶν μειδιαμάτων, ἀπορρεόντων, ὡς λέγει, ἐκ τῆς καλῆς πέψεως.

Πλὴν τοῦ ὀργανικοῦ τούτου παράγοντος, σπουδαῖος μειδιάματος καὶ γέλωτος δημιουργὸς εἶναι ἡ γοργὴ καὶ εὐκίνητος φαντασία. Οἱ εὐφάνταστοι ἄνθρωποι εἶναι εὐθετοὶ διαρκῶς εἰς τὸ γελαῖν, καὶ κατὰ τὰς σοβαροτάτας δὲ τελετάς καὶ πανηγύρεις, καὶ δὴ καὶ κατὰ τὰς πενθίμους ἔτι δὲν δύνανται νὰ ἀποκρύψωσι τὴν εὐθυμοναυτῶν φύσιν. Ὁ Alfred de Musset διηγεῖται περὶ τῆς Emmeline ὅτι ἡ γοργοτάτη αὐτῆς φαντασία ἠνάγκαζεν αὐτὴν νὰ διακόπτῃ τὰς σοβαρωτάτας μελέτας δι' ἀστεϊσμῶν καὶ νὰ ἐνδιατρίβῃ περὶ τὴν κωμικὴν τῶν πραγμάτων ὄψιν. Ἦκουέ τις τὰς ἐκρήξεις τοῦ γέλωτος αὐτῆς, εἰς ἃς μόνη καθ' ἑαυτὴν ἐξέσπα. Τοῦναντίον, οἱ ἔχοντες δυσκίνητον φαντασίαν δὲν αἰσθάνονται τὸ κωμικόν καὶ τὸ γελοῖον, ἢ μηδαμῶς ἢ ἐλάχιστα γελῶντες ἐπ' αὐτῇ. Ἐν ἧ οἱ πρῶτοι, ἔχοντες τὸ αἰσθητήριον τοῦ γελοίου ἀνεπτυγμένον, παρακολουθοῦσι καὶ ἀντιλαμβάνονται τὴν κωμικὴν χάριν ἐν ταῖς εἰρωνείαις, ἐν ταῖς κωμωδίαις καὶ ἐν τοῖς διαφόροις ἀστεϊσμοῖς, οἱ δεῦτεροι εἶναι ἀνίκανοι νὰ ἀντιληφθῶσι τὴν λεπτὴν κωμικότητα, ὁσάκις δὲ δημιουργεῖται τοιαύτη γέλωτος αἰτία, γελῶσι τελευταῖοι, μὴ ἐννοοῦντες, ἀπομιμούμενοι δὲ μόνον τοὺς γελῶντας. Ἐνθυμοῦμαι τοιοῦτον τινὰ μακαρίτην ἤδη, ὅστις, παριστάμενος εἰς τινα κωμωδίαν καὶ μηδεμίαν αἴσθησιν τοῦ κωμικοῦ ἔχων, ἠτένιζε διαρκῶς εἰς τὸ πλησίον θεωρεῖον, ἕτοιμος νὰ γελάσῃ, ὁσάκις ἐβλεπε μειδιῶντας τοὺς ἐν αὐτῇ. Ὅμοίως δυσκίνητοι τὴν φαντασίαν εἶναι ἕτεραι δύο τάξεις ἀνθρώπων, οἱ ἠλίθιοι καὶ οἱ σχολαστικοί. Οἱ μὲν ἠλίθιοι, κατεχόμενοι ὑπὸ συνειρμῶς παραστάσεων κενῶν καὶ πεζοτάτου, γελῶσιν ἀδιακρίτως εἰς πάντα, οἱ δὲ σχολαστικοὶ δι' οὐδὲν γελῶσι, διότι πᾶσα σύνδεσις τῶν παραστάσεων μὴ μορφουμένη κατὰ τὸν τύπον τῆς νοοτροπίας αὐτῶν, δὲν δύναται νὰ ἐμφιλοχωρήσῃ εἰς τὸν στενὸν αὐτῶν νοητικὸν ὄριζοντα. Ἀπὸ τῆς ἐπόψεως ταύτης ἀληθεύει ἢ παρατήρησις τοῦ Γκαίτε ὅτι τὴν νοητικὴν δύναμιν αὐτοῦ δεικνύει ἕκαστος ἕδραν γελαῖ, τὸ δὲ νοόμετρον εἶναι τὰ πράγματα, δι' ἃ γελαῖ. Εἶναι ὅμως φανερόν ὅτι πολλοί, καὶ

περ μὴ εὐκολοὶ εἰς τὸ γελάειν, δὲν εἶναι καὶ φαντασίας ἐστερημένοι, οὐδὲ στεροῦνται τοῦ αἰσθητηρίου τοῦ γελοίου. Παρὰ τὴν ζωηρὰν αὐτῶν φαντασίαν, ἀντίθετα συναισθητήματα, ἐκ τῆς χολερικής ἢ τῆς δυσθύμου αὐτῶν φύσεως ἐκπηγάζονται, εἴτε καὶ ἐκ προδοτικῶν μεριμῶν, θλίψεων ἢ κακοδικησίας, προκαλύπτουσι τὸν γέλωτα ἢ καὶ πρίγουν αὐτὸν δλωσχερῶς. Ὁ ὑπέροχος λ. χ. ποιητὴς Δάντης λέγεται ὅτι οὐδέποτε ἐγέλασε, ὁ δὲ Φίλιππος ὁ Β' τῆς Ἰσπανίας ἀπαξ μόνον ἐν τῇ βίῳ αὐτοῦ, ὡς εἶδομεν, ἐγέλασε, ὅταν ἔμκθε τὰ συμβάντα τῆς νυκτὸς τοῦ Βερθολομαίου. Ὁμοίως δὲ φανερὸν ὅτι ἡ νοητικὴ εἰς τὰ πράγματα ἐμβάθυνσις ἀποδιώκει τὸν γέλωτα. Ὅπως, ἠθικῶς, ὅταν τις ζητήσῃ νὰ κατανοήσῃ τὸ κακὸν κατὰ πάσας αὐτοῦ τὰς ὀψεις, τὸ συγχωρεῖ, κατὰ τὸ λόγιον tout comprendre c'est tout pardonner, οὕτω καὶ ἐν τῷ γέλωτι, ὅταν τις ἐμβάθυνῃ εἰς τὰ πράγματα, οὐδὲν σχεδὸν εὐρίσκει γελοῖον. Τοῦτο βλέπει τις παρὰ τοῖς ἱατροῖς, τοῖς φυσιοδίφαις καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπιστήμοσι, οἵτινες, ὅταν ἐξετάζωσι τι ἀξιογέλαστον πρὸς σκοπὸν ἐπιστημονικόν, δὲν δύνανται νὰ γελάσωσι, ὅσον δῆποτε ζωηρὸν καὶ ἐκν ἔχουσι τὸ αἰσθητήριον τοῦ γέλωτος. Καὶ βέβαια δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συμβῇ ἄλλως, διότι τὸ γελοῖον ἀπευθύνεται ὄχι εἰς τὴν νόησιν, ἀλλὰ εἰς τὸ συναίσθημα, ἐξ οὗ καὶ διὰ τῆς συνηθείας καὶ ἐπαναλήψεως ἀπαμβλύνεται ὡς πᾶν συναίσθημα, ἐν ᾧ ἀντιθέτως ἡ νοητικὴ ἐνέργεια, καὶ δὴ καὶ ἡ ἐμβάθυνσις εἰς τὰ πράγματα διὰ τῆς ἐπαναλήψεως ἀσκεῖται καὶ ὀξύνεται. Ἴδου ὁ λόγος, δι' ὃν οἱ παῖδες καὶ οἱ νέοι ἐν γένει, ἔχοντες τὸ πνεῦμα μὴ διεσπασμένον ὑπὸ ἀντιθέτων παραστάσεων, καὶ ὡς ἐκ τῆς ἀπειρίας αὐτῶν βλέποντες τὰ πάντα ὡς νέα, ὡς πρωτοφανῆ, ὡς ἀσυνήθη, γελοῖσι πλειότερον τῶν ἄλλων, ἰδοὺ δὲ καὶ ὁ λόγος, δι' ὃν καὶ αἱ γυναῖκες, ἔχουσαι τὸ βλέμμα διορατικώτερον καὶ τὸ συναίσθημα ἰσχυρότερον τῶν ἀνδρῶν γελοῖσι ἐν γένει πλειότερον ἢ οἱ ἄνδρες. Ἀπὸ τῆς ἐπόψεως ταύτης δὲν ἔχει δίκαιον τεχνοκρίτης τις τοῦ γέλωτος διίσχυριζόμενος ὅτι οἱ σημερινοὶ ἄνθρωποι, ὄντες μᾶλλον ἀνεπτυγμένοι καὶ πλουσιώτεροι τὰς γνώσεις, γελοῖσι καὶ περισσότερον τῶν πρωτογόνων καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων λαῶν. Ὁ γέλως δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν νόησιν, ἀλλ' εἰς τὸ ὑποκειμενικώτε-

ρον μέρος τοῦ ἀνθρώπου, τὸ συναίσθημα, ὅσω δὲ πλουτίζεται ἡ γνώσις καὶ ἐνισχύεται ἢ εἰς τὰ πράγματα ἐμβάθυνσις, τόσω μᾶλλον φυγαδεύεται ἡ χαρὰ καὶ στεριεύει ἡ τοῦ γέλωτος πηγὴ. Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἐπλήθυναν μόνον οἱ τεχνικαὶ δημιουργοὶ τοῦ κωμικοῦ, τῆς λεπτῆς εἰρωνείας καὶ τῆς ἐπιχαρίτου ἀστεϊότητος, οἱ ζητοῦντες διὰ ποικίλων κωμικῶν καρυκευμάτων νὰ διεγείρωσι τὸν γέλωτα, ἀλλὰ συγχρόνως ἐπληθύνθη καὶ ἡ γνώσις ἢ προκαλοῦσα τὴν ἀφαίρεσιν καὶ διώκουσα τὴν εὐθυμίαν, ὡς καὶ αἱ μεριμναὶ καὶ αἱ ἀνίαι τῆς ζωῆς αἱ ἐξαφανίζουσαι τὸν πόθον τοῦ γέλωτος. Καὶ οὕτως ἔρχεται ἤδη τὸ ζήτημα, περὶ ὃ διαφωνοῦσι φιλόσοφοι καὶ θεολόγοι, ἂν ὑπάρχωσι ἄνθρωποι ἀγέλαστοι καὶ πῶς ποτὲ πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν οἱ τοιοῦτοι. Ὑπάρχουσι οἱ φρονούντες ὅτι τὸ γελάειν εἶναι γνώρισμα μικρονόων ἀνθρώπων, ὅτι ἔχει τι τὸ σατανικόν, ὅτι οἱ σοφοὶ δὲν γελοῖσι ποτέ, οὐδὲ παραμορφῶσι τὴν φυσικὴν τοῦ προσώπου χάριν διὰ τῶν ἐλεεινῶν γελώτων, ὅτι ἀποστρέφονται τὸν γέλωτα ὡς τι ἀνήθικον καὶ ἀπρεπές, τρέμουσι δὲ ὁσάκις γελοῖσι, κατὰ τι λόγιον διασήμευ ἱεροκήρυκος. Ὁ γέλως, λέγουσι, δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῇ παραδείσῳ, ἀναφάνεται δὲ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν ἐδοκίμασε μὲν τὴν ὀργὴν καὶ τὰ δάκρυα, οὐδέποτε ὁμοῦ φάνεται ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὅτι ἐγέλασε. Ἀντιθέτως, ἄλλοι φρονοῦσι ὅτι ὁ μὴ γελάσας ποτὲ εἶναι οὐ μόνον ἱκανὸς νὰ πράξῃ καὶ προδοσίαν καὶ ἀπάτην καὶ ληστείας, ἀλλὰ καὶ σύνολος αὐτοῦ ὁ βίος εἶναι ἤδη προδοσία καὶ ἀπάτη, ἂν δὲ ἀπαξ κατορθώσῃ νὰ γελάσῃ ἐξ ὀλης τῆς καρδίας αὐτοῦ, τοῦτο δεικνύει ὅτι δὲν δύναται νὰ εἶναι κακὸς εἰς ἀδιόρθωτον βαθμόν. Εἶπε δὲ καὶ ὁ Γκαίτε ἐν τινι ἐπιγράμματι, ὅτι ὁ μὴ δεχόμενος ἀστεϊσμούς δὲν δύναται βεβαίως νὰ εἶναι ἐκ τῶν ἀρίστων. Οὐδεμία ἀμφισβολία ὅτι οἱ θεωροῦντες τὸν γέλωτα ὡς σατανικόν, ὡς ἀμάχημα, δὲν ἔχουσι δίκαιον. Ἡ χαρὰ καὶ ἡ λύπη εἶναι συναισθητήματα, ὡς δὲ τοιαῦτα εἶναι ἀχώριστα ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, οὐδὲ δύναται νὰ νοηθῇ ἄνθρωπος μὴ χαίρων, μηδὲ λυπούμενος, ἤτοι μὴ ἔχων συναίσθημα. Ἄλλως ὁ λόγος, ἂν πολλοὶ ἄνθρωποι αἰσθάνονται μὲν τὸ γελάειν, ἀλλ' ἐξ ἰδιοσυγκρασίας ἢ ἐξ ἀνατροφῆς συγκρατοῦνται καὶ δὲν ἐκδηλοῦσι τὸ συναίσθημα τοῦτο εἰς

ἤχηρὸς γέλωτας ἢ καγχασμούς, ὑπομειδῶντες μόνον ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἡρεμίαν τῶν ἄλλων, καὶ ἵνα μὴ φανῶσι ὀχληροὶ εἰς αὐτούς, διότι ὡς γνωστὸν οἱ ἤχηροὶ γέλωτες προσπίπτουσι λίαν ὀχληροὶ καὶ ἀηδεῖς εἰς τοὺς πέριξ ἀνθρώπους. Οἱ τοιοῦτοι, εἰ καὶ δὲν ἐκδηλοῦσι τὸν γέλωτα, ἐφόσον αὐτοὶ σθάνονται τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ γέλωτος, ἀνῆκουσι προφανῶς εἰς τοὺς γελῶντας. Οἱ χαρακτηρισρίζοντες πάντα γέλωτα ὡς σατανικὸν ἢ ἠθικῶς ἀπρεπῆ δὲν λαμβάνουσι ὑπ' ὄψιν ὅτι ὑπάρχουσι καὶ γέλωτες γινόμενοι ὄχι ἐκ κακοβουλίας καὶ πρὸς ἐμπαιγμὸν, ἀλλὰ γέλωτες ἀγνοί, ἀθῶσι, αἰθέριοι, τοῦτ' αὐτὸ ἀγγελικοί, οἱ οἵ ἦσαν οἱ γέλωτες τοῦ Lamme-pais κατὰ τὴν Γεωργίαν Sand, οἱ εἶναι οἱ γέλωτες τῶν μικρῶν, ἅτινα μὴ ἐμποδιζόμενα εἰσέτι ὑπὸ τοῦ κύκλου τῶν ἀντιθέτων παραστάσεων, ἐκχέουσι δαψιλέστερον τὸ ρεῖθρον τῶν πλημμυρούντων τὴν καρδίαν αὐτῶν συναισθημάτων, οἱ εἶναι οἱ γέλωτες, οὓς γελῶμεν διὰ τὸν ἀθάσιμον φόβον ἢ τὴν ἀφέλειαν τῶν μικρῶν, καὶ οἱ γέλωτες, οὓς γελῶμεν, διότι ἡμεῖς αὐτοὶ ἀλόγως ἐν τινὶ ὀρισμένῃ περιόδῳ εἶπομεν τι ἢ ἐπράξαμεν. Τοιοῦτοι εἶναι καὶ οἱ γέλωτες οἱ προκαλούμενοι ὄχι ὑπὸ τῶν ἀτυχημάτων καὶ τῶν ἐλ-

λείψεων τῶν ἄλλων, οὐδὲ ἐκ φθόνου καὶ χαιρεκακίας, ἀλλὰ ὑπὸ τῶν μύθων, ὑπὸ τῶν ἀθῶων ἀστεϊσμῶν, ὑπὸ τῶν μυθιστορημάτων, ὑπὸ τῶν κακογραφιῶν (caricatures) καὶ τῶν ἄλλων δημιουργημάτων τῆς ἀπροσώπου κωμικῆς τέχνης. Ἐπὶ πᾶσι, μὴ λησμονῶμεν καὶ τοὺς γέλωτας, δι' ὧν φαιδρύνει τις τὴν συναναστροφὴν, καὶ τὰ μειδιάματα, δι' ὧν διεγείρει τὴν συμπάθειαν ἢ καὶ ἐνίοτε κατακτᾷ τὴν καρδίαν τῶν ἄλλων. Ὅστις ἐν τῇ κόσμῳ τούτῳ δὲν δύναται νὰ χαρῆ καὶ νὰ γελάσῃ τοὺς τοιούτους γέλωτας, οὗτος εἶναι ὁ ἔχων σατανικὴν φύσιν, ὄχι δὲ οἱ εὐεπίφοροι πρὸς τὸ γελᾶν, ὡς παρεξέλαθον οἱ τῆς ἀντιθέτου γνώμης κριτικοί. Ὁ Βολταῖρος λέγει ὅτι οἱ θεοὶ ἀντίρροπον εἰς τὰ βάσανα τοῦ κόσμου ἔδωσαν δύο τινά, τὴν ἐλπίδα καὶ τὸν ὕπνον. Θὰ ἦτο πληρεστέρα ἢ γνώμη τοῦ ἀν κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ Καντίου προσέθετε καὶ τὸν γέλωτα. Ἐὐδὲν μόνον λυπηρὸν εἶναι ὅτι δὲν δύναται τις εὐκόλως νὰ τὸν προκαλέσῃ εἰς τοὺς νοήμονας, διότι, ὡς παρατηρεῖ ὁ Γκαίτε, ἐν ᾧ ὁ ἀπλοῦς ἄνθρωπος γελά καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχῃ τι γελοῖον, ὁ δὲ σκεπτόμενος εὐρίσκει τὰ πάντα σχεδὸν γελοῖα, ὁ βεβῆς παρατηρητῆς οὐδὲν σχεδὸν εὐρίσκει ἄξιον γέλωτος.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ

ΣΑΑΔΗ

Η ΑΛΗΘΕΙΑ...

Ὡρες πολλὰς ἡ ἀγάπη σου σοῦ λέει καὶ ξιναλέει
 πὼς δὲν ἐγνώρισε ἄλλονε κανένα ἀπὸ τὰ σέ.
 Κι' ἀνιστορεῖ σου τὰ πιλιὰ κ' εἶτε γελαῖ, εἶτε κλαίει.
 Κι' ὅλη εἶν' ἡ χώρα μάρτυρας τῶν ὄρκων της, μαθέ!

Καὶ σύ, ποὺ ξέρεις ὁ παλιὸς ποιὸς ἦταν μακαρίτης,
 στοχαστικὰ χαμογελαῖς!.. Ἡ ἀλήθεια τί ὠφελεῖ;
 Μὴ δὲ λιγὰ στὰ χέρια σου τὸ λάγνο τὸ κορμί της,
 καὶ μὴ ὀλιγώτερο ζεστὸ σοῦ δίνει τὸ φιλί;

Ἄπὸ τὸ «Γκιουλιστάν»

ΜΙΧ. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

